

TÜRKİYE'DE EKONOMİ

Ekonomik Sistemler 1- Piyasa Ekonomisi

Piyasa ekonomisi ekonomik ilişkilerde piyasanın belirleyiciliğini öne çıkaran ekonomik sistemdir. Bu sistemde ekonomide belirleyici olan unsur piyasa koşullarıdır. Modern ulus devletlerin ortaya çıkması sürecinde en yaygın ekonomik sistemdir. Piyasa ekonomisi belirli özelliklere sahiptir. Bu özelliklerden öne çıkanlar şunlardır:

- ✓ **Özel Mülkiyet:** Piyasa ekonomisinin en önemli unsurlarındandır. Kişilerin ve şirketlerin mülkiyet edinme, satma ve bunları devretme haklarının yasal güvence altında olmasıdır.
- ✓ **Girişim Özgürlüğü:** Piyasada faaliyette bulunmaya yönelik girişim özgürlüğü olmasıdır. Piyasa ekonomisi açısından son derece önemli bir unsurdur. Piyasada adil bir rekabetin olabilmesi için piyasaya girişlerin serbest olması ve devletin bu alanda sınırlama/ engellemede bulunmaması gerekir.
- ✓ **Serbest Fiyat Politikası:** Fiyatların, piyasa koşullarında arz-talebe göre belirlenmesi önemlidir.

Piyasa ekonomisinde **devletin bazı temel rolleri** bulunmaktadır. Bu sistemlerde devlet özel sektörün faaliyette bulunduğu alanlarda rakip olarak faaliyette bulunamaz. Devlet piyasanın adil rekabet şartlarında işleyebileceği temel kuralları koyar ve bu kuralları denetler. Adil rekabeti engelleyebilecek durumlara müdahale eder. Devlet, kamu yararı olan ve özel sektörün yatırım yapmadığı alanlarda faaliyette bulunur. Piyasa ekonomisi demokrasinin geliştiği ülkelerde yaygın olarak öne çıkan ekonomik sistemdir.

Ekonomik Sistemler 2- Sosyalist Ekonomi

Sosyalist ekonomik sistem, piyasa ekonomisinin ortaya çıkardığı sorunların giderilmesine yönelik ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda piyasa ekonomisinin dayandığı ilkeleri ortadan kaldırır, farklılıklar ortaya koyar. Sosyalist ekonomik sisteminin dayandığı temel unsurlar şunlardır:

- ✓ **Özel Mülkiyetin Olmaması:** Sosyalist ekonomilerde eşitsizliğe yol açan, özel mülkiyet kaldırılır. Bütün mülkiyet devlete aittir.
- ✓ **Merkezi Planlama:** Sosyalist sistemde üretim, fiyat, faiz, ücret vb. unsurlar piyasa tarafından değil, devlet/ kamu tarafından belirlenir. Girişim özgürlüğü söz konusu değildir.

Sosyalist ekonomi sosyalizmle yönetilen, otoriter iktidarların olduğu yapılarda yaygın olarak öne çıkan ekonomik sistemdir.

Sosyalist ekonomilerde Hangi malın, nerede üretileceği, ücretlerin ne kadar olacağı, ürünün fiyatı devlet tarafından belirlenir. Devlet, zarar etse de malın üretimini devam ettirir ve zararlar, bütçeden karşılanır. Sosyalist ekonomilerin önemli bir sorununu da çalışan verimliliğindeki düşüşler oluşturdu. Çalışanlar aynı ücreti almaktaydı ve çalışan verimliliği önem kazanmıyordu. Bu durum, çalışanların bir bölümünde düşük verimlilikle çalışmayı da beraberinde getiriyordu.

Ekonomik Sistemler 3- Karma Ekonomi

Ekonomik ilişkilerin nasıl gerçekleşeceğini piyasa ekonomilerinde piyasa belirlerken, sosyalist ekonomilerde ise belirleyici olan yapı, devlettir. Karma ekonomi, ekonomik ilişkilerde devletin ve özel sektörün de birlikte yer aldığı ekonomik sistemdir. Karma ekonomilerin bazı özellikleri söz konusudur:

- ✓ Karma ekonomilerde **devlet ekonomide aktif olarak yer alır**. Üretici olarak sistemin içindedir.
- ✓ Karma ekonomilerde devlet, ekonomik ilişkilerin yönünü belirler, rehberlik eder. Özel sektörün yatırım yapacağı alanlarda da yön gösterici bir tavır sergiler.
- ✓ Karma ekonomilerde **özel mülkiyet söz konusudur**. Devlet, özel sektörü teşvik edip, geliştirmeye çalışır.
- ✓ Karma ekonomilerde **belirleyici olan güç devlettir**. Özel sektör, çok güçlü olmadığı için piyasada devletin belirleyiciliği söz konusudur.
- ✓ Karma ekonomilerde ekonomik ilişkilerde devlet belirleyiciliği söz konusu olduğu için, özellikle gelişme sürecinde devlete yakın olma zenginleşmenin en önemli kaynaklarından biri olarak öne çıkar.

Osmanlı'dan Kalan Miras...

Genel olarak değerlendirildiğinde Cumhuriyet'e geçiş sürecinde Osmanlı'dan devralınan ekonomik mirasın özellikleri şunlardır:

- ✓ Osmanlı'dan kalan büyük bir dış borç bulunmaktadır.
- ✓ Azınlıkların çok büyük bir bölümünün ülkeden ayrılması sonrasında ticaret, zanaat, girişim kültüründe önemli eksiklik vardır.
- ✓ Milli bir burjuvazinin yokluğu söz konusudur.
- ✓ Özel sektörde birikim eksikliği vardır.
- ✓ Tarıma dayalı bir yapı bulunmaktadır.
- ✓ Eğitimli nüfusun azlığı söz konusudur.
- ✓ Sanayi zayıftır. Çok az sayıda sanayi işletmesi bulunmaktadır.

1923-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Ekonomi

1923-1950 yılları arasında izlenen ekonomi politikaları, devletin baskın ve ağırlıkta olduğu karma ekonomi politikaları olarak nitelendirilebilir. Devlet eliyle siyaset ve ekonominin şekillendirilmesi Cumhuriyet kadrolarının da temel politikalarından birini oluşturdu. Devlet, ekonomi politikalarını şekillendirmede temel aktörken, özel sektörün oluşması ve gelişmesini destekleyici bir işlev görüyordu.

1923-1950 döneminde devletin ağırlıkta olduğu ekonomi politikalarının izlenmesinin dönemin şartlarından kaynaklanan birkaç önemli nedeni bulunmaktaydı. Bu nedenler:

- CHP'nin en temel politikalarından birisini devletçilik oluşturdu. Dönemin devlet zihniyeti, ekonomik kalkınma ve modernleşmenin devlet eliyle gerçekleştirilebileceği düşüncesindeydi.
- Güçlü bir özel sektör yoktu. Özel sektörün elindeki sermaye birikimi yetersizdi. Bu bağlamda özel sektörün, o dönem için güçlü bir belirleyiciliği söz konusu değildi.
- Bankacılık ve finans sistemi de güçlü değildi. Yani güçlü bir özel sektörün belirleyiciliğini oluşturacak kurumsal alt yapı zayıftı.
- Ekonomik açıdan çok kötü bir görüntü söz konusuydu. Devlet, kendi belirleyiciliğinde bir ekonomik kalkınmayla, kaynakların verimsiz alana yönelmesini engellemek istiyordu.

İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923)

Kurtuluş Savaşı kazanılarak, ulusal bağımsızlık hedefi sağlanmıştır. Ülke ekonomik açıdan son derece kötü durumda bulunmaktadır. Öncelikli hedef, ekonomi ile ilgili ayrıntılı bir envanterin çıkartılması, gelecek hedeflerinin belirlenmesidir. Bu kapsamda İzmir'de Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomi kongrelerinden birisi toplanır. Yaklaşık 2 hafta süren, çok farklı sektör ve meslekten 1135 kişinin katıldığı İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat 1923 tarihinde toplanır. İzmir İktisat Kongresinin temel amacı, ekonomiyle ilgili sorunları ortaya koymak, izlenecek ekonomi politikalarını belirlemektir.

İzmir İktisat Kongresi'nde çok önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlardan bazıları şunlardır :

- Aşar Vergisinin kaldırılması (köylülerin ürettikleri üründen alınan vergi)
- Koruyucu gümrük tarifelerinin kabulü ve bu konuda dış müdahalelerin reddi
- Bir ana ticaret bankasının kurulması • Kendi limanlarımızda kabotaj hakkı tanınması
- Kambiyo merkezleri, özellikle nakit ve tahviller borsalarının millileştirilmesi, büyük ticaret merkezlerinde hisse senedi ve tahvil borsalarının açılması
- Sanayiye teşvik kanununun günün ihtiyaçlarını karşılar hale getirilmesi ve beş yıl sonra 25 yıl süreyle uzatılması
- Her yıl sergiler açılması • Sanayi bankasının kurulması • İşgücünün sekiz saat çalışması
- Haftada bir gün çalışanlara tatil imkânı verilmesi • İş kazalarına uğrayanların hayatlarının işverenler ve kurumlar tarafından güvence altına alınması • Sendika hakkının tanınması

Kongrede yerli kuruluşları ve sanayiye teşvik için bankacılık sisteminin geliştirilmesi hedefleniyordu. 26 Ağustos 1924 tarihinde Türkiye İş Bankası kurulur. Yine özel sanayi kuruluşlarının desteklenmesi için 1925 yılında Sanayi ve Maadin bankası kurulmuştur. Yerli sanayinin teşvik edilmesi için 1927 yılında yeni teşvik-i Sanayi Kanunu (var olan kanunun yenilenmiş ve kapsamı genişletilmiştir).

Birinci 5 Yıllık Sanayi Planı

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1933 yılında hazırlanır ve 1934 yılında uygulamaya konulur. Planda nasıl bir sanayileşme modelinin izleneceği ve hangi sektörlerde neler yapılacağı ortaya konmuştur. Planın temel hedefi nettir. Hammaddesi ülkede yetişen ve kolayca ulaşılabilecek sanayilerin kurulması hedeflenmiştir.

Birinci beş yıllık sanayi planında hedefler doğrultusunda 5 ana sanayii sektörüne ağırlık verilmiştir.

- Dokuma
- Maden
- Selüloz
- Seramik
- Kimya

Planla birlikte belirlenen sanayi dallarında 20 fabrikanın kurulması, fabrikalar için gerekli finansmanın Sümerbank ve İş Bankası'ndan karşılanması kararlaştırıldı. Planın finansmanında, Türkiye'nin iç ve dış borç yükünün artırılmamasına dikkat edilmiş, istikrarlı bir para politikasıyla plan yürütölmeye çalışmış ve açık finansman yoluna gidilmemiştir. Finansmanın temel kaynağını tüketim malları üzerine konan vergiler oluşturmuştur.

Planın başarılı olması üzerine 1936 yılında **İkinci 5 yıllık sanayi planı hazırlıklarına başlanmış**. Geniş Kapsamlı plan hazırlanmış ve 1938 yılında yürürlöğe konmuştur. Sonraki süreçte Atatürk'ün ölümü, 2. Dünya Savaşı sürecinin başlaması üzerine İkinci 5 yıllık sanayi planı uygulanamamıştır.

1923-1950 Dönemi Ekonomi Politikaları Genel Değerlendirme

1923-1950 yılları arasında Cumhuriyet Halk partisinin iktidarda olduğu bir dönem söz konusudur. Bu dönem ekonomi politikalarıyla ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında öne çıkan faktörler şunlardır:

- Dönemin ekonomi politikalarından en öne çıkan unsur devletçiliktir. Devlet eliyle bir ekonomik gelişme hedeflenmiştir.
- Devletin ekonomide belirleyici olduğu bir yapıda devlete yakın olmak zenginleşmenin ana kaynağını oluşturur. Devlete yakın olarak zenginleşme Cumhuriyetten günümüze Türkiye'de hâkim olan bir zihniyeti yansıtır.
- Dönem, özel sektörün hem sermaye birikimi yetersizliği hem de girişim kültürü açısından önemli sorunlar yaşadığı bir dönemdir.
- Bankacılık ve finans sektörü güçlü değildir. Bu dönem çok sayıda yeni banka kurularak yerli sanayiinin, zanaatkârın, köylünün kalkındırılması hedeflenmiştir. Ama dönem bittiğinde güçlü bir bankacılık sisteminin olduğu söylenemez.
- Nüfusun büyük bir bölümünün köylerde yaşadığı, tarımsal üretimin ağırlıkta olduğu GSMH'de sanayinin payının %15 olduğu bir süreç söz konusudur.
- Dönem, Dünya konjonktürü açısından istikrarsızlığın yaşandığı bir dönemdir. Bu süreçte bütün dünyada ekonomilerde olumsuz etkiler yaratan "Dünya Ekonomik Bunalımı" yaşanmıştır. "İkinci Dünya Savaşı" Türk ekonomisini de olumsuz etkilemiş, ekonomik sorunları arttırmış, gerçekleştirilmesi planlanan sanayileşme politikalarının durdurulmasına neden olmuştur.

1950-1960 Yılları Arasında Ekonomi Politikaları - 1

- ✓ 14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleşen genel seçimlerde iktidar değişikliği olmuş, yaklaşık 27 yıldır iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı kaybetmiş, Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Değişikliğin ekonomi politikaları üzerinde önemli etkileri olmuştur. İki parti de birbirinden farklı ekonomi zihniyetine sahiptir. CHP devletçi ekonomi politikalarını benimsemekte ve devlet eliyle kalkınmayı öne çıkarmaktadır. Demokrat parti ise liberal ekonomileri benimsemekte, ekonomide devletin ağırlığının azaltılıp özel sektörün öne çıkarılmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda sermayenin daha geniş kitlelere yayılması da hedeflenmektedir.
- ✓ Liberal ekonomi politikalarının bazı unsurları arasında ekonomide serbestleşme yönünde politikalar izlenmesi, ithalat ve ihracat kısıtlamalarının kaldırılması, yabancı sermayenin teşvik edilmesi serbest fiyat politikaları izlenmesi gibi unsurlar önemlidir.
- ✓ Demokrat Parti, iktidarının ilk yıllarında ekonomide liberasyonu artıracak yönde adımlar atar. Fiyat kontrolleri kaldırılır. Yabancı sermayeyi teşvik edecek düzenlemeler yapılır. Bu bağlamda 1954 yılında 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılır.
- ✓ Dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in sermayeyi tabana yaymaya yönelik öne çıkan sözlerinden birisi "her mahallede bir milyoner yaratacağız"dı. Söz varılmak istenen bir ideali yansıtıyordu. Demokrat Parti döneminde özel sektör desteklenmiş ve özel sektörde bir sermaye birikimi yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştı.

1950-1960 Yılları Arasında Ekonomi Politikaları - 2

- ✓ Demokrat Parti'nin ilk döneminde uluslararası konjonktürle iyi ilişkiler kurulur. Türkiye ABD'den ve uluslararası finans kuruluşlardan önemli miktarda dış borç alır. Dış borçlar, yatırımlarda kullanılır. Bu dönemde de Marshall yardımı alınır ve alınan yardım ağırlıklı olarak tarım sektöründe makineleşmenin arttırılmasında ve karayolları yapımında kullanılır.
- ✓ Tarımda makineleşme, rasyonel tarım tekniklerindeki gelişmeler tarımsal üretimde verimliliği arttırdı ve sermaye birikimi olan bir kesim yarattı. Kırsalda işsiz kalan ve iş bulma umudu da olmayan kesimler, kentlere göç etti. 1950'li yıllarda kentleşme hız kazanmaya başladı. Kentlere göç eden nüfusun altyapı ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kamu/ yerel yönetim yatırımları ise eldeki kaynakların bir bölümünün üretken alanlara yönlendirilmesini engelledi.
- ✓ Bu dönem özel sanayiye geliştirmek için yeni bankalar kurulur. 1950 yılında Dünya Bankası'nın desteği ve T.C. Hükümeti, T.C. Merkez Bankası ve ticaret bankalarının işbirliği ile Türkiye'nin ilk özel yatırım ve kalkınma bankası olan "Türkiye Sınai kalkınma Bankası" özel sanayiye iç ve dış kredi sağlamak amacıyla kurulur.
- ✓ Dönem ana hatlarıyla değerlendirildiğinde liberal ekonomi politikalarına geçişin hedeflendiği ama dönemin koşullarından kaynaklanan nedenlerle dönem sonunda devletin ağırlıkta olduğu karma ekonomi politikalarının öne çıktığı söylenebilir. 1950 yılı öncesindeki gibi katı bir devletçilik söz konusu değildir. Bu dönem özel sektör teşvik edilmiş, ama sermaye birikimi yetersizliği nedeniyle sanayiye yönelik kamu yatırımlarını arttırmıştır. "Toplam sınai yatırımlar içinde kamu payı 1950'de %57, 1955'de %60, 1962'de %78 olmuştur". Yine finansal kurumların zayıflığından dolayı, özel sektörün büyümesi düşünülen ölçüde gerçekleşmemiştir.

1961-1980 Yılları Arasında Ekonomi Politikaları - 1

- ✓ Demokrat Parti iktidardayken, 27 Mayıs 1960 tarihinde ordu darbe yaparak iktidara el koyar. 15 Ekim 1961 tarihinde gerçekleşecek olan seçimlere kadar ülke yönetiminde Milli Birlik Komitesi (MBK) belirleyici hale gelir. MBK, bir nevi Bakanlar Kurulu işlevi görmektedir. Süreçte öne çıkan boyut 9 Temmuz 1961 tarihinde halkın %61,7'si tarafından kabul edilerek yürürlüğe giren "1961 Anayasası"dır. Anayasa'da ekonomi politikalarının da yönünü şekillendiren hükümler bulunmaktadır: Devlete önemli görevler verilmektedir.
- ✓ 1961-1980 dönemi ekonomi politikalarını tanımlayan kavramlardan birisi "planlı ekonomi" dönemidir. Bu dönemin öne çıkacak unsurlarından birisi "kalkınma planları"dır. Öncelikle kamu adına planlamayı yapacak bir kuruma ihtiyaç duyulmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) 30 Eylül 1960 tarihinde kurulur (Haziran 2011'de kapatılır).
- ✓ Türkiye'de 1963 yılından itibaren 5 yıllık süreli "kalkınma planları" hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Birinci 5 yıllık kalkınma planı 1963-1968 yılları arasını kapsamaktadır. Türkiye'de 1934 yılında Birinci 5 yıllık sanayi planı oluşturulmuştu. Kalkınma planlarının sanayi planlarından farkı sanayi planları sadece sanayiye yönelik hedefleri belirlerken, kalkınma planları çok daha geniş bir çeşitlilikte alan ve sektörlerle yönelik planlamaları kapsıyordu. Kalkınma planları kamu sektörü için zorunlu, özel sektör için yol gösterici olmasıdır.
- ✓ Türkiye'de Cumhuriyetten itibaren temel hedef sanayileşmeye dayalı bir büyümenin hedeflenmesidir. Bu dönem içinde sanayiye dayalı bir büyüme hedeflenmektedir. Dönem Türkiye'si incelendiğinde özel sektörün sanayi üretiminin birçok alanda zayıf olduğu görülür. Çok sayıda mal ithal edilmekte, bu bağlamda da önemli dış ticaret açıkları söz konusu olmaktaydı. Dönemin öne çıkan sanayi anlayışı "ithal ikâmecî sanayi" anlayışıydı.

İthal İkameci Sanayi Anlayışı

. Yurt dışından ithal edilen malları ithal etme yerine, yerli sanayiye teşvik ederek Türkiye'de üretmek amaçlanıyordu. Teoride bu model, doğru bir sanayileşme modeliydi. İthal ikâmecî sanayi anlayışında hedeflenen ile gerçekleşenler arasında önemli farklılıklar bulunmaktaydı.

İthal İkameci sanayileşme ile ilgili bazı boyutları vurgulamak önemli:

- İthal, ikâmecî sanayi anlayışı son derece doğru bir amaçla uygulamaya konuluyor. Amaç, yerli sanayiye güçlendirerek, ithal edilen ürünleri Türkiye'de üretmek. Böylece döviz harcamaları azalacaktır.
- İthal ikâmecî sanayi anlayışında hammadde, teknoloji, enerji ve bilgi olarak dışa bağımlı bir durum söz konusudur.
- Birçok temel girdide dışa bağımlı olduğu için, bu sanayileşme anlayışının başarılı olabilmesi için üretilen ürünlerin yurt dışına satılabilmesi önemlidir. Üretilen ürünler kalitesiz ve dış rekabet için pahalı olduğu için üretilen ürünler, dış piyasalara satılamaz.
- Dış piyasalara satılamayan ürünler, iç pazarlara satılır. Girdiler açısından dışa bağımlı, bu bağlamda sürekli döviz harcanan, ama yurt dışına satış yapılamadığı için döviz getiremeyen bir sanayi öne çıkar.
- Üretilen ürünlerin iç piyasalara satılabilmesi için, dış rekabetin olmaması gerekmektedir. Devlet yerli sanayiciyi korumak için ithalat kısıtlamaları/ yasakları getirir. Yüksek gümrük duvarları koyar. Böylece yerli sanayici iç piyasada rakipsiz konuma gelir.
- Rekabet olmadığı için kalitesiz ürünlerin yüksek fiyata iç piyasada satıldığı durumlar yaygındır. Bir yönüyle, kendi vatandaşına yüksek fiyatla mal satarak zenginleşen bir işadami kitlesi ortaya çıkar.
- Yerli sanayi yabancı rakipleriyle karşılaştırıldığında teknoloji olarak geri, ölçek olarak küçüktür.

1961-1980 Yılları Arasında Ekonomi Politikaları - 2

- ✓ Enerji, bilgi, teknoloji, hammaddede sürekli dışa bağımlı döviz harcayan, kalite açısından yurtdışındaki markalarla rekabet edemeyeceği için döviz getiremeyen bir sanayileşme modeli söz konusudur. Bu sanayileşme modeli 1970'li yıllarda krize girer. 1973 yılında 20. yüzyıldaki en büyük ekonomik krizlerden birisi olan "Dünya Petrol Krizi" yaşanır. Petrol üreticisi ülkeler petrol üretimini kısınca, petrol fiyatları 1973 yılında 10 ayda yaklaşık 5 kat artar. Bu petrole bağlı olarak zincirleme olarak çok sayıda malın fiyatlarında büyük artışları beraberinde getirir. Türkiye süreçten ekonomik olarak çok olumsuz etkilenecektir.
- ✓ 1974 yılında Türkiye garantör devlet olduğu Kıbrıs'ta, Kıbrıslı Türklere yönelik yapılan katliam boyutuna varan eylemleri durdurmak için, Kıbrıs barış harekâtını düzenler. Harekât sonrasında Türkiye'ye yönelik askeri ve ekonomik ambargo uygulanır. 1973 yılından yaşanan Dünya Petrol Krizi ve 1974 yılında Türkiye'ye uygulanan ekonomik ambargo bir araya geldiğinde sürecin Türk ekonomisine maliyeti yüksek olur.
- ✓ 12 Mart 1971'de ordu Adalet partisi iktidarına yönelik muhtıra verir. Hükümet istifa eder. Bu durum siyaseti kaosa sokar. Muhtıra sonrasındaki 2 yılda 4 hükümet değişir. 1973-1980 yılları arasında da 7 yılda 7 hükümet değişir. Kısacası askerin siyaset müdahalesi sonrasında 9 yılda 11 hükümet değişir.
- ✓ Siyasal krizlerle, ekonomik krizler birleştiğinde Türkiye açısından ekonomik tablo korkunç hale gelir. 1975-1980 arası dönem kâbus gibi geçer. Her yıl değişen hükümetler, bir türlü alınamayan ekonomik radikal kararlar, artan dış borç yükü, dış ticaret dengesizlikleri. 1980 yılına gelindiğinde tablo korkunçtur. Fabrikaların önemli bir bölümü üretimi durdurur. Her türlü malda yokluklar ve karaborsa söz konusudur. Devletin kasasında ise en temel ödemeleri yapabilecek döviz kalmamıştır. Türkiye 1980 yılına ekonomik krizler ve siyasal istikrarsızlıklar içinde girer.

1980'li Yıllarda Ekonomi Politikaları Belirleyici İsim: Turgut Özal

- ✓ Cumhuriyet tarihinin ekonomideki en köklü değişimleri 1980 yılından itibaren yaşanır. 1980 yılından itibaren uygulanan ekonomi politikalarıyla devletçiliğin hâkim olduğu ekonomi politikalarından piyasa ekonomisine yönelik politikalara geçiş yapılacaktır.
- ✓ 1970'li yıllarda 9 yılda 11 hükümet kurulmuştur. Siyasi istikrarsızlığın yoğun olduğu bir süreç yaşanmaktadır. 14 Ekim 1979'da boş olan 5 milletvekilliği ve senatörlük seçimleri için ara seçim yapılır. Ara seçimde muhalefette bulunan Adalet Partisi boş olan 5 milletvekilliğinin tamamını kazanır. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, sonuçları hükûmetine yönelik güvensizlik olarak değerlendirir ve istifa eder. Yeni hükûmeti Süleyman Demirel kurar. Süleyman Demirel, uzun zamandır tanıdığı ve 1967-1971 yılları arasında Başbakanken, DPT Müsteşarı olarak görevlendirdiği Turgut Özal'ı ekonomiden sorumlu bürokratlığa getirir. Özal hem Başbakanlık Müsteşarlığı yapacak hem de DPT Müsteşarlığını vekâleten bir arada götürecektir. Özal, ekibiyle birlikte Türk ekonomisinde kırılma noktasını oluşturacak olan 24 Ocak Kararlarını hazırlar. 24 Ocak Kararları, Cumhuriyet tarihinin piyasa ekonomisine geçiş yönündeki en keskin değişimi ifade eden politikaları içerir.
- ✓ "24 Ocak 1980 Kararları" o zamana kadar izlenen ithal ikâmecî sanayi politikalarından ve devletin ağırlıklı olduğu karma ekonomi modelinden temel bir kırılmayı içeren politikaları kapsamaktadır. 1980'li yıllar boyunca serbest piyasayı öne çıkaran ekonomi modelinin ilk temelleri, bu kararlarla atılır. 24 Ocak Kararları'yla belirlenen politikalar 1980'li yıllarda izlenen politikaların temelini oluşturacaktır.
- ✓ 1970'li yılların ikinci yarısında ABD ve Avrupa'nın birçok gelişmiş ülkesinde yeni liberal politikalar öne çıkar. Liberal ekonomik politikalar, ithalat ve ihracatta kısıtlamaların kaldırılması, özel sektörün desteklenmesi, yabancı sermayenin önündeki engellerin kaldırılması, devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması gibi boyutları öne çıkartır. 24 Ocak Kararları, dünyada önem kazanan ekonomi politikaları ve uluslararası kuruluşların o dönem önerdiği/ öne çıkardığı temel politikalarla paralellik göstermektedir.

1980'li Yıllarda İzlenen Ekonomi Politikaları

Turgut Özal, 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcısı görevini üstlenir ve yaklaşık 2 yıl görevde kalır. 6 Kasım 1983 seçimlerinde ise genel başkanı olduğu Anavatan Partisi, seçimlerden 1. parti olarak tek başına iktidar olarak çıkar. Cumhurbaşkanı seçildiği Ekim 1989'a kadar Türkiye'de ekonomi politikalarını belirleyen temel isimdir. 24 Ocak ile başlayan ekonomi politikalarında 1980'li yıllar boyunca belirli özellikler öne çıkmaktadır:

- ✓ 1980'li yıllarda serbest fiyat, serbest faiz ve serbest döviz politikalarına geçilmiştir. Bu gelişmeler, adım adım süreç içerisinde gerçekleştirilmiştir. Yaşanan süreç önemlidir. Önceki süreçte devlet bütün bir yıl gün gün faizin, dövizin ne olacağını belirlemekte, fiyatlar üzerinde müdahaleci bir tavır sergilemekteydi. 1980'li yıllardan itibaren fiyat, faiz ve dövizin fiyatlarında piyasadaki gelişmeler belirleyici oldu.
- ✓ 6 Kasım 1983 sonrasında Başbakan olan Turgut Özal, ihracata vergi iadesi uygulamasını yürürlüğe koyarak, yeni bir ihracat hamlesi başlatmayı hedefler. Bu uygulamayla ihracat gelirleri artırılarak, ülkeye döviz kazandırılması amaçlanır. Politika başarılı da olur. Türkiye'de ihracatta önemli artışlar sağlanır. İhracat teşviklerinden yararlanma düşüncesinin de etkisiyle, yerli sanayicinin yurtdışında pazar arayışları arttı. İhracat gelirleri yükseldi. İhracat yapılan ürünler içinde sanayi ürünlerinin payı %80'lere yaklaştı. Cumhuriyet'ten itibaren tarım ürünleri ihracatına dayalı yapı kırılmış olur. Uygulama teorik olarak doğrudur. Türk sanayisinin yabancı sanayi ile rekabet edebilirlik düzeyi zayıftır ve bu bağlamda teşvik edilmesi gereklidir. İhracat teşviklerinin uygulamada sorunlarıyla da karşılaşılacak, 1980'li yıllarda çok sayıda hayali ihracat haberleri kamuoyuna yansiyacaktır.
- ✓ 1980'li yıllarda, ihracat ve ithalatta serbestleşmeye gidilir. Özellikle ithalat konusunda önemli değişiklikler gerçekleştirilir. 1980'li yıllarda ithal edilen ürünler kademeli olarak serbestleştirilir. 1980'li yılların sonuna gelindiğinde yurtdışında üretilen hemen her ürünü/ malı Türkiye'de de bulmak mümkün hale gelmiştir.

1980'li Yıllarda İzlenen Ekonomi Politikaları

- ✓ 1980'li yıllarda devlet bürokrasisinin azaltılması temel hedeflerden birisi olarak öne çıktı. Özal iktidarı döneminde bürokrasinin etkinliğini sınırlandırılmaya çalışıldı. Kırtasiyecilik anlamında bürokratik işlemlerde sadeleştirmelere gidildi.
- ✓ İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), 26 Aralık 1985'te kurulup, 3 Ocak 1986 tarihinde faaliyete başladı.
- ✓ Gelişmiş bir ekonomi için altyapı yatırımları büyük önem taşıyordu. Bu bağlamda ülkede güçlü bir telekomünikasyon ağı ve iyi bir altyapı bulunması gerekiyordu. 1990 yılına gelindiğinde Türkiye'de köylere kadar telefon hatları götürüldü. Elektrik ve su altyapı yatırımları yaygınlaştırıldı. Otoban yapımına ağırlık verildi.
- ✓ Dünya ile bütünleşme anlamında önemli adımlar atıldı. 1980 yılına gelindiğinde ülkede seyahat sınırlamaları bulunmaktaydı. Yurtdışına 2 yılda bir gidilebiliyordu. Seyahat sınırlamaları kaldırıldı, her alanda yurt dışı ile iletişim güçlendirildi. Özellikle işadamlarının dış ilişkiler geliştirmesinde, iktidar çok destekleyici bir rol üstlendi.
- ✓ 1990 yılına gelinde ithalat sınırlamalarının olduğu, seyahat kısıtlamalarının bulunduğu, birçok malın karaborsada olduğu, tek kanallı televizyonun olduğu, zayıf bir altyapı imkânlarına sahip ülke, 1990 yılına geldiğinde önemli, bir değişim yaşar. Küresel bir dünyanın parçası olunmuş, ithalat ve ihracattaki kısıtlamalar kalkmış, altyapı yatırımlarında önemli ilerlemeler sağlanmış, özel televizyonların kurulduğu ve zengin çeşitlilikte bir medyanın oluştuğu, yabancı sermaye yaygınlaşmıştır.
- ✓ 1980'li yıllarda ekonomide gelir dağılımındaki adaletsizlik devam etti. Ekonomik kalkınma düşük ücret politikası ile izlenmeye çalışıldı. Enflasyon yüksek düzeyde seyretti. Yüksek enflasyon ve düşük ücretler, orta ve alt gelir grubunun reel gelirlerinin azalmasını ve giderek daha da fakirleşmesine neden oldu.

1991 - 2002 Dönemi Ekonomi Politikaları

- ✓ Bu dönem öne çıkan olay, hiçbir partinin tek başına iktidar olmaya yetecek oy oranını alamaması, koalisyon ve azınlık hükümetleri ile öne çıkan bir dönem olmasıdır. 1991-2002 döneminde 7 hükümet kurulmuştur. Bu durum siyasette istikrarsızlıklar anlamına gelmektedir.

Bu dönem kurulan hükümetlerin iki önemli özelliği bulunmaktadır:

- 1- Kurulan, koalisyon hükümetleri genelde farklı ideolojiye sahip partilerden oluşmaktadır. Bu bağlamda ortak bir ekonomi politikaları bulunmamaktadır. Tek başına iktidar olabilecek bir durum söz konusu olmadığı için, koalisyonun sorun yaşamadan devam ettirilmeye çalışılması öne çıkmaktadır. Bakanlıklar, koalisyon ortakları arasında paylaşılmakta, partiler kendilerine yakın isimleri yönetime getirmektedir. Bu durum hükümet politikalarının koordinasyonunda sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Ekonomi politikaları açısından ise radikal kararlar alınamamaktadır.
- 2- Gerek koalisyon gerekse dışarıdan destekle kurulan azınlık hükümetinin yönetme gücü zayıftır. Özellikle azınlık hükümetlerinde hükümetin, yeterli çoğunluğa sahip olmaması, diğer partilere bağımlı bir politika izlemesine de yol açmaktadır. Partinin güven oylaması ile düşürülme ihtimalinin yüksek olması, siyaset ve ekonomide radikal kararlar almasını engellemektedir.

Bu dönem, ekonomide önemli krizlerin yaşandığı bir dönemdir.

2002'den Günümüze Ekonomi Politikaları

- ✓ AK Partinin çok güçlü bir şekilde iktidara gelmesinde 2000'li yılların başında yaşanan ekonomik krizin de etkisi bulunmaktaydı. Kriz, dönemin 3 koalisyon ortağının da meclise girememesine neden olmuştu. AK Parti, ilk döneminde krizin atlatılması adına önemli adımlar attı. 1990'lı yıllar bankacılık sisteminin çok kırılgan olduğu ve bu alanda büyük yolsuzlukların yaşandığı bir döneme karşılık geliyordu. Bankacılık sistemine yönelik önemli adımlar atıldı.
- ✓ Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren yüksek enflasyon ve faiz söz konusuydu. Enflasyonun tekli hanelere ineceği çok beklenen bir durum değildi. Enflasyonla ciddi bir mücadeleye girildi ve enflasyon çok uzun dönem tekli haneler de seyretti. Faiz oranları da büyük düşüşler gösterdi.
- ✓ Bu dönemde KİT'lerin özelleştirilmesine ağırlık verilmiş, KİT'ler yerli girişimci yanında yabancı yatırımcılara da satılmıştır.
- ✓ 2000'li yılların başındaki kriz dönemi başarıyla atlatıldı. Özellikle ABD'de 2008 yılında öne çıkan ve dünyada ciddi bir finansla krize neden olan Mortgage kaynaklı kriz döneminde, krizin etkilerinin Türkiye'de daha az hissedilmesi önemli bir başarıydı.
- ✓ Ekonomi politikalarındaki başarılar, AK Parti'nin Cumhuriyet Dönemi'nde en uzun süre tek başına iktidar olmasında önemli rol oynadı.

Günümüzde Ekonomide Yaşanan Bazı Sorunlar

Günümüzde ekonomik alanda önemli bazı sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlardan bazıları şunlardır:

- Sanayiye ve hizmetlere dayalı büyümenin yavaşlaması,
 - İnşaat ve konut yapımına dayalı büyümeye ağırlık verilmesi,
 - İstihdam yaratacak sektörlerde yatırım sıkıntısı nedeniyle işsizliğin artması,
 - İç ve dış borçlanmadaki artış,
 - Cari açık (ithalatın ihracatı geçtiği durumlarda oluşan açık / dış ticaret açığı) artışı nedeniyle ekonominin kırılgan hale gelmesidir.
- ✓ Cumhuriyet'in ilanından 1980'li yıllara kadar devletin ağırlıkta olduğu/ baskın olduğu karma ekonomik sistem ön plana çıkarken, 1980'li yıllardan itibaren piyasanın belirleyici olduğu ekonomi politikaları öne çıkmaktadır. Bu süreçte Türkiye'de devlette ekonomide belirleyiciliğini korumaktadır. Bu bağlamda piyasanın ağırlıkta olduğu ama devletin/ kamunun da ekonomide zaman zaman üretici fonksiyonlarda da bulunduğu karma ekonomi modeli günümüzde varlığını devam ettirmektedir.

KAYNAK

**TEMEL MAKALE: CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE İKTİSAT POLİTİKALARI VE
EKONOMİK GELİŞME**

PROF. DR. AHMET GÖKÇEN

DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYE'NİN TOPLUMSAL YAPISI

EDİTÖR: MEMET ZENCİRKIRAN - DORA YAYINEVİ

DERS KAPSAMINDA TAVSİYE FİLMLER

100 NUMARALI ADAM – 1978

YÖNETMEN: OSMAN FAHİR SEDEN

BAŞROL: KEMAL SUNAL

FİLM, 1970'Lİ YILLARDA İTHAL İKAMECİ SANAYİLEŞME SÜRECİNDE TÜRK İŞADAMININ ZENGİNLEŞMESİ; DIŞ REKABETE KAPALI, YÜKSEK GÜMRÜK DUVARLARIYLA KORUNAN BİR ÜRETİM YAPISINDA KALİTESİZ ÜRÜNLERİN HALKA YÜKSEK FİYATLARLA SATILMASINI KOMEDİ TARZINDA ELE ALIR. TÜRK SİNEMASININ EN ÖNEMLİ YÖNETMENLERİNDEN OSMAN FAHİR SEDEN'İN YÖNETTİĞİ, TÜRK SİNEMASININ USTA AKTÖRÜ KEMAL SUNAL'IN HARİKA BİR PERFORMANS SERGİLEDİĞİ BU BAŞARILI FİLM, 1970'Lİ YILLARIN EKONOMİK YAPISINA, TİCARİ ZİHNİYETİNE CİDDİ ELEŞTİRİLER GETİRMEKTE, TOPLUMSAL ALANDA ORTAYA ÇIKAN DEĞER DÖNÜŞÜMLERİNE YÖNELİK SAPTAMALARDA BULUNMAKTADIR.